

UOT 008:001.8

SAMİRƏ ƏLİYEVƏ

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN TƏDRİSİNDƏ PROPEDEVİK DÖVR

Məqalədə təsviri incəsənətin tədrisi metodikasının ümumi məsələlərinə toxunulmuşdur. Təsviri incəsənət dərslərinin növləri, bu dərslərə qoyulan tələblər, rəsm dərslərinin dövrləşdirməsi və s. məsələlər məqalənin tədqiqat obyektini kimi seçilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, hər hansı bir fənnin tədrisində olduğu kimi, təsviri incəsənətin tədrisində də propedevtik və sistemativ tədris dövrləri fərqləndirilir. Məqalədə propedevtik tədris dövründən geniş şəkildə bəhs olunur.

Açar sözlər: *Təsviri incəsənət, rəsm, pedaqogika, propedevtik dövr*

Giriş. İstər orta məktəblərdə, istərsə də ali məktəblərdə təsviri incəsənət fənninin tədrisinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Bəllidir ki, “təsviri incəsənət insan təfəkküründə, hissiyyatında və mücərrəd düşüncəsində yaranan obrazların təsvir vasitələri ilə vizuallaşdırılması nəticəsində meydana gəlmişdir. Təsviri obrazların və ideyaların yaranması insanın daxili aləmində yaranan komplekslər, emosiyalar və hisslərin dərkə və onları əks etmək tələbatından irəli gələrək meydana gəlmişlər. Digər tərəfdən, insanı əhatə edən xarici aləmin, onda baş verən proseslərin və hadisələrin hissiyyata və təfəkkürə təsiri nəticəsində yaranan “görüntülər” təsvir yaratmanın əsasında dururlar” (1, 9). Bu səbəbdən insanların hərtərəfli, ağıllı, savadlı, dünyagörüşlü formalaşdırılmasında təsviri incəsənətin böyük rolu olduğu danılmaz faktlardır. Təsviri incəsənət fənninin tədrisinin müxtəlif növləri mövcuddur. Bunları əsasən aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq mümkündür:

- 1) Dekorativ rəsm
- 2) Naturadan rəsm
- 3) Tematik rəsm
- 4) Təsviri incəsənət haqqında söhbətlər.

Bu dərslər növlərinin hər biri bir-biri ilə qırılmaz surətdə əlaqədədir.

Hər bir fənnin tədrisi iki dövrü əhatə edir – propedevtik və sistemativ tədris dövrü.

Propedevtik tədris dövrü. Propedevtik dövrə rəsm təliminin həm də hazırlıq mərhələsi də deyirlər. Sistemativ tədrisdən öncə mütləq şəkildə propedevtik tədris dövrü gəlir və bu dövrün özünəməxsus cəhətləri vardır.

Əvvəla, rəsm fənninin sistemli tədrisi üçün onun sistemli şəkildə planlaşdırılması vacibdir. Belə planlama olmazsa tədris prosesinin rəşional qurulması mümkün deyildir. Məhz propedevtik dövr də sistemli tədrisə hazırlıq dövrü kimi başa düşülür.

Rəsm fənninin propedevtik dövrünün birinci və ən əsas funksiyası hər bir şagirdin fərdi keyfiyyətlərinin öyrənilməsidir. Rəsm təliminin propedevtik dövrü çoxşaxəli vəzifələrin icrasını nəzərdə tutur ki, bunlara da aşağıdakıları daxil etmək mümkündür: şagirdlər və ya tələbələr müəllimə qulaq asmağı, düzgün oturmağı, qələm tutmağı, elastik bir band istifadə etməyi, trafaret, şablondan istifadə etməli, uzunluğu, qalınlığı, istiqaməti ilə müxtəlif xətlər çəkməli, rəngləri ayırmağı, naxış çəkməyi bacarmalıdır.

Amma bütün bunları öyrənməzdən öncə həyata keçirilən didaktik oyunlar və məşqlər şagirdlərə müstəqil işləmə imkanını inkişaf etdirməyə imkan verir. Didaktik tapşırıqdan asılı olaraq propedevtik dövrdə təşkil olunan oyunlar və məşqləri aşağıdakı qruplara bölmək olar.

1) obyektləri ölçülərinə görə tanımaq, ayırmaq və adlandırmaq üçün oyunlar və məşqlər;

- 2) əşyaların formalarının öyrənilməsi üçün oyunlar;
- 3) rəngləri tanımaq, ayırmaq və adlandırmaq üçün oyunlar və məşqlər;
- 4) məkan əlamətləri və münasibətləri haqqında təsəvvürlərin formalaşdırılmasına dair oyunlar və məşqlər;
- 5) texniki bacarıqların və təsviri qabiliyyətin formalaşması üçün xüsusi qrafik məşqlər;
- 6) əllərin kiçik motorikasının inkişafı üçün nəzərdə tutulan məşqlər və s.

Bəzən şagirdlərdə cisimlərin və ya əşyaların formasını, ölçüsünü və məkan əlaqələrini düzgün və tez qavramaq qabiliyyətinin olmaması, həndəsə, rəsm, coğrafiya sahələrində tədris materialının mənimsənilməsinə mane olur, eyni zamanda rəsm, əl sənəti və peşə işlərində bacarıqların inkişafına da mane olur. Düzgün qurulmuş hissiyyat qavrama qabiliyyəti təhsil, oyun, iş və gündəlik həyat prosesində reallığın daha tam əks olunmasına töhfə verir. Buna rus pedaqogikasında – hissiyyat (sensor) tərbiyəsi də deyirlər. hissiyyat qabiliyyətinin formalaşdırılmasının əsas vəzifəsi uşaqlarda hissiyyatla dərk oluna biləcək ərraf mühitdə ən ümumiləşdirilmiş bilik və bacarıqların yaradılmasıdır. Bu səhədə ümumiləşdirilmiş bilik və bacarıqlara sahib olmaq isə uşağı əhatə edən dünyada mövcud cisim, predmet və hadisələrin və ya obyektlərin araşdırma metodlarını başa düşmək və bu biliklərdən düzgün istifadə etmək deməkdir. Bunlara ilk növbədə sensor yəni hissi hərəkətlər daxildir. Bunlar isə, fəaliyyət prosesində ən çox inkişaf etdirilən düşünmək, dinləmək, hiss etmək hərəkətləridir. Haqqında danışdığımız rəssamlıq və ya təsviri incəsənət də bu fəaliyyət növünə aiddir.

Söylədiklərimizlə yanaşı, biz hökm şəklində iddia edə bilmərik ki, hər hansı bir qrafik fəaliyyət (yəni rəsm çəkmə prosesi və s.) sensor proseslərin inkişafı ilə bağlı müsbət nəticələr verəcəkdir. Çünki ən sadə cisimlərin şəklini çəkməyə başlamazdan əvvəl, ilk növbədə uşaqlarda diqqətin formalaşması, habelə vizual, toxunma və motorika qavrayışı ilə əlaqəli iş aparılmalıdır. Eyni zamanda, tələbələrin fəaliyyəti və nitqi bir-biri ilə sıx bağlı olmalıdır, çünki mövzu ilə tanışlıqda söz vacib və əhəmiyyətlidir (2, 13)

Propedevtik dövrdə tətbiq edilən didaktik oyunlar və məşqlər, habelə onlardan istifadə üçün metodiki tövsiyələr, uşağın hissiyyatının inkişafı barəsində aparılan tədqiqatlardan və mövcud ədəbiyyatdan götürülə bilər. bir nüansa da xüsusi fikir vermək lazımdır ki, əqli qüsurlu uşaqların məktəbinin müəllimi üçün həmin uşaqların imkanlarına uyğun materiallar seçmək vacibdir. Bəzi məşq və oyunları asanlaşdırmaq lazımdır. Bəzilərini isə xüsusi məşq şəraitinə uyğunlaşdırmaq üçün müəllim yaradıcı olmalıdır.

Propedevtik dövrdə - yəni birbaşa rəsm fənninin sistemli tədrisinə keçməzdən əvvəl keçirilən didaktik oyunlar və məşqlər şagirdlərə yaradıcılıq üçün müəyyən sərbəstlik əldə etməyə imkan verir. Əvvəla, buna dərslərin təşkili forması ilə şərait yaradılır. Belə dərslərdə rəqabət elementlərini oyuna gətirmək üçün sinif komandalara bölünür. Belə bölgü bir qayda olaraq, sinifdəki sınırlar üzrə aparılır - I, II, III sıra. Hər bir komandanın nümayəndələri növbə ilə fərdi tapşırıqları qəbul edir, onların icrasına bütün sinif nəzarət edir. Edilən səhvlər lövhədə qeyd olunur. İkincisi, tələbələrin sərbəstliyinin və müstəqil işləmək qabiliyyətinin inkişafı bir çox didaktik materialların elə tədris prosesində yaradılmasına imkan verir.

Rəsm fənninin tədrisinə başlamazdan əvvəl, yəni propedevtik dövrdə didaktik materiallardan istifadə etməklə həyata keçirilən müxtəlif praktik hərəkətlər şagirdlərə obyektlərin təkrar qavranılmasına qayıtmaq, özünəməxsus xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaq imkanı verir. Uşaqlar cisim, predmetlərin və ya obyektlərin həqiqi xüsusiyyətlərini mövcud ölçülər - standartlar ilə müqayisə edir, ümumi xüsusiyyətlərə görə qruplaşdırırlar.

Orta məktəb şagirdlərinin hissiyyat qabiliyyətini inkişaf etdirmə prosesində müxtəlif problemlər həll olunur. Rəsm dərslərində ən vacib vəzifələrdən biri cisimlərin ölçüsünü, formasını, rəngini, vəziyyətini qavramaq, dərk etmək və ayırd etmək bacarığının formalaş-

dırılması, habelə rəsm texnikasını mənimsəməkdir.

Didaktik tapşırıqdan asılı olaraq propedevtik dövrdə təşkil olunan oyunları aşağıdakı qruplara bölmək olar:

1) əşyaları, cisim və predmetləri ölçülərinə görə tanımaq, ayırmaq və adlandırmaq üçün nəzərdə tutulan oyunlar və çalışmaları;

2) əşyaları, cisim və predmetləri formasına görə tanımaq, ayırmaq və adlandırmaq üçün oyunlar və çalışmaları;

3) əşyaları, cisim və predmetləri rənginə görə tanımaq, ayırmaq və adlandırmaq üçün oyunlar və çalışmaları;

4) məkan əlamətləri və münasibətləri haqqında fikirlərin formalaşdırılması ilə bağlı oyunlar və çalışmaları (3, 56).

Rəsm fənninin tədrisinin propedevtik mərhələsində daha bir təlim növü mövcuddur ki, bu da texniki bacarıqların formalaşması üçün nəzərdə tutulan xüsusi qrafik təlimlərdir. Propedevtik mərhələdə keçirilən gimnastika məşqləri isə qol hərəkətlərinin inkişafı üçün vacib və əhəmiyyətlidir.

Nəticə. Beləliklə, təsviri incəsənətin tədrisi zamanı əldə olunan biliklərdən digər fənlərdəki dərslərdə də səmərəli istifadə oluna bilər. Başqa sözlə desək, təsviri incəsənətdə əldə olunan bilik, bacarıq və qabiliyyətlər tədris metodu kimi çıxış edə bilər. Ümumiyyətlə, tədris prosesində təsviri fəaliyyətdən maksimum dərəcədə istifadə etmək lazımdır. Təsviri fəaliyyət, uşağın ümumi inkişafı ilə sıx əlaqədədir, çünki bu prosesdə bir və ya digər ayrı bir funksiya iştirak etmir, bütövlükdə onların kompleks fəaliyyət göstərir.

Təsviri incəsənət dərslərində mühüm rol təlim və tərbiyə vasitələrinə verilir. Müsbət nəticələr ilk növbədə tədris materialının məzmununun xüsusi seçimi ilə əldə edilir. Bu məqsədlə ifadəli və estetik cəhətdən cəlbedici əşyalar, bədii rəsmlər, təsvirlər, dekorativ və tətbiqi sənət nümunələri istifadə olunur ki, bu da uşaqlarda estetik hissləri və zövqü formalaşdırmaq üçün əlverişli imkanlar verir.

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimov T. Təsviri incəsənətin nəzəriyyəsi. Bakı: Ecoprint, 2017, 104 s.
2. Сакулина Н.П. Анализ рисования. О педагогическом изучении учащихся вспомогательных школ. Москва: 1953, 97 с.
3. Головина Т.Н. Изобразительная деятельность учащихся вспомогательной школы. Москва: 1974, 106 с.

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dilchilik2001@gmail.com*

Samira Aliyeva

PROPAEDEUTIC PERIOD IN THE TEACHING OF FINE ARTS

The article deals with general issues of the methodology of teaching fine arts. Questions such as the types of fine arts lessons, requirements for these lessons, periodization of drawing lessons, etc., were chosen as the subject of the study. It was noted that, as in any subject, there was a distinction between non-formal and systematic periods in the teaching of fine art. The ar-

ticle tells about the propedevtic period of study of fine arts.

Keywords: *Fine arts, painting, pedagogy, propedevtic period*

Самира Алиева

ПРОПЕДЕВТИЧЕСКИЙ ПЕРИОД ОБУЧЕНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ

В статье затрагиваются общие вопросы методики обучения изобразительному искусству. В качестве объекта исследования были выбраны такие вопросы, как виды уроков изобразительного искусства, требования к этим урокам, периодизация уроков рисования и т. д. Было отмечено, что, как и в любом предмете, существует различие между пропедвтическим и систематическим периодами в обучении изобразительному искусству. В статье рассказывается о пропедвтическом периоде обучения изобразительному искусству .

Ключевые слова: *Изобразительное искусство, живопись, педагогика, пропедв-ристический период.*

AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim edilmişdir

Daxilolma tarixi: İkinci variant 11.10.2019

Son variant 22.11.2019